

FITXA IDENTIFICATIVA**DADES DE L'ASSIGNATURA**

Codi: 46764
Nom: Fraseologia històrica i xarxes diacròniques de l'espanyol
Cicle: Màster Universitari Oficial
Crèdits ECTS: 6
Curs acadèmic: 2025-26

TITULACIONS

Titulació	Centre	Curs	Període
2267 - M.U. Estudis Hispànics Avançats: Aplicacions i Investigació	Facultat de Filologia, Traducció i Comunicació	1	Primer quadrimestre

MATÈRIES

Titulació	Matèria	Caràcter
2267 - M.U. Estudis Hispànics Avançats: Aplicacions i Investigació	Fraseologia històrica i xarxes diacròniques de l'espanyol	OPTATIVA

COORDINACIÓ

MARTINEZ ALCALDE M JOSE
VICENTE LLAVATA SANTIAGO

RESUM

En el pla d'estudis del Títol de Màster, aquesta assignatura s'integra en l'itinerari I (Llengua Espanyola).

Fraseologia històrica i xarxes diacròniques de l'espanyol aborda l'estudi de la convivència històrica de la llengua castellana amb altres modalitats lingüístiques a la península ibèrica i la seua conformació en xarxes multidireccionals de tipus cultural i social. En aquest marc, estudia la fraseologia del castellà des d'una perspectiva diacrònica en els seus aspectes històrics i historiogràfics. Juntament amb l'aspecte teòric hi ha també un marcat component pràctic, que té com a objectiu anar descobrint i aplicant els aspectes estudiats a l'aula.

Tal com es detalla en el volum de treball, les classes teòriques es complementen amb classes pràctiques. A aquestes activitats formatives de caràcter presencial s'afegeix la participació en conferències i seminaris organitzats pel Departament de Filologia Espanyola. Aquesta assignatura forma part del projecte d'innovació HISLEDIDAC [2a fase], concedit per el Servei de Formació Permanente i Innovació Educativa (SFPIE).

En aquesta assignatura s'atén especialment ODS4.

CONEIXEMENTS PREVIS

RELACIÓ AMB ALTRES ASSIGNATURES DE LA MATEIXA TITULACIÓ

No s'ha especificat restriccions de matrícula amb altres assignatures del pla d'estudis.

ALTRES TIPUS DE REQUISITS

COMPETÈNCIES / RESULTATS D' APRENENTATGE

2267 - M.U. Estudis Hispànics Avançats: Aplicacions i Investigació

Posseir i comprendre coneixements que aportin una base o oportunitat de ser originals en el desenvolupament i / o aplicació d'idees, sovint en un context de recerca.

Que els estudiants posseïsquen les habilitats d'aprenentatge que els permeten continuar estudiant d'una forma que haurà de ser en gran manera autodirigida o autònoma.

Que els estudiants sàpiguen comunicar les conclusions (i els coneixements i les raons últimes que les sustenten) a públics especialitzats i no especialitzats d'una manera clara i sense ambigüitats.

Que els estudiants siguin capaços d'integrar coneixements i afrontar la complexitat de formular judicis a partir d'una informació que, sent incompleta o limitada, incloga reflexions sobre les responsabilitats socials i ètiques vinculades a l'aplicació dels seus coneixements i judicis.

Ser capaços d'adquirir i saber aplicar coneixements sobre noves tecnologies, llenguatges hipertextuals i les ferramentes utilitzades en la producció literària i en llengua espanyola, multimèdia i en xarxa.

Ser capaços d'analitzar críticament i d'explicar textos, elegint la metodologia filològica específica en funció del públic potencial a què s'adrecen

Ser capaços d'aplicar en entorns professionals els coneixements i destreses adquirits, i d'analitzar el conjunt de variables que intervenen en l'encreuament entre teoria i pràctica, captant conflictes i negociant solucions, en el marc del diàleg i de la defensa de drets i obligacions, amb criteris deontològics i laborals.

Ser capaços d'editar textos i d'elaborar i catalogar corpus relacionats amb els estudis filològics hispànics

Ser capaços d'elaborar un projecte en l'àmbit d'estudi del màster i presentar els seus resultats, per mitjà d'un discurs elaborat i coherent.

Ser capaços d'emprar els recursos institucionals, els grans instruments científics, les tècniques, les bases de dades i biblioteques, la bibliografia, les revistes especialitzades i els nous recursos proporcionats per les TIC en l'àmbit d'estudi.

Ser capaços d'exercir un treball en equip, fomentant les relacions interpersonals, el diàleg, el respecte a l'altre i la no discriminació, ni lingüística ni social.

Ser capaços de desenvolupar la docència i la investigació en matèries de filologia hispànica

Ser capaços de realitzar una lectura crítica, analítica i competent de tota mena de textos filològics hispànics, en funció d'un mètode d'anàlisi adequada a aquests, mitjançant el qual siga possible extraure totes les seues implicacions, tant de forma com de contingut

Ser capaços de reconèixer els mètodes d'anàlisi i les tècniques d'investigació propis de la filologia hispànica, així com la seua inserció en la tradició històrica i la seua institucionalització acadèmica, familiaritzant-se amb els diferents programes, projectes, línies i equips d'investigació operatius en aquest màster, per dur a terme una investigació específica en el seu marc.

DESCRIPCIÓ DE CONTINGUTS

1. Llengües i modalitats lingüístiques peninsulars: xarxes diacròniques de la llengua castellana

L' estudi històric de la fraseologia del castellà i les seves pautes en el marc general dels estudis fraseològics.

2. La fraseologia com a disciplina lingüística des d'una perspectiva diacrònica

L' estudi històric de la fraseologia del castellà i les seves pautes en el marc general dels estudis fraseològics.

3. La fraseologia històrica del castellà en l'àmbit lingüístic peninsular

Aspectes contrastius de la fraseologia històrica del castellà en la història de les llengües peninsulars.

4. El concepte d' unitat fraseològica en la seva evolució diacrònica

Les unitats fraseològiques des d'una perspectiva diacrònica: els conceptes de motivació, idiomaticitat i

fixació.

5. Fonts per a l'estudi de la fraseologia històrica de l'espanyol

Textos i instruments per a la investigació en fraseologia històrica de l'espanyol.

6. Processos de gramaticalització i lexicalització

La inserció lexicogràfica de les unitats fraseològiques de l'espanyol des d'una perspectiva diacrònica.

Aquests continguts es reflectiran en els següents resultats d'aprenentatge.

Saber aplicar els coneixements adquirits i ser capaços de resoldre problemes en entorns nous o poc coneguts dins de contextos més amplis (o multidisciplinaris) relacionats amb problemes de la fraseologia històrica i la configuració de les xarxes diacròniques de la llengua castellana.

Saber comunicar les seues conclusions (i els coneixements i raons últimes que les sustenten) a públics especialitzats i no especialitzats d'una manera clara i sense ambigüitats mitjançant l'execució d'exposicions orals sobre un aspecte d'aquest temari.

Posseir les habilitats d'aprenentatge que els permeten continuar estudiant d'una manera que haurà de ser en gran mesura autodirigida o autònoma a través de l'ús d'eines virtuals adequades a l'estudi de la història de la fraseologia històrica i la configuració de les xarxes diacròniques multidireccionals de la llengua castellana.

Ser capaços de realitzar un treball en equip, fomentant les relacions interpersonals, el diàleg, el respecte a l'altre i la no discriminació, ni lingüística ni social, a través de l'elaboració de diverses tasques col·laboratives relacionades amb l'estudi de la fraseologia espanyola en els seus aspectes diacrònics i de la convivència entre la llengua castellana i altres modalitats lingüístiques en l'àmbit de la península ibèrica.

Ser capaços de manejar els recursos necessaris per a la docència i investigació en Diacronia i

Gramàtica històrica, així com en l'estudi de les circumstàncies que configuren la seua evolució històrica, els seus contactes i actituds lingüístiques.

Ser capaços de debatre les idees de diferents teories lingüístiques relacionades amb els aspectes d'aquest temari i analitzar críticament les seues aportacions, amb la finalitat de contextualitzar els seus assoliments i contrastar-los amb el saber adquirit.

Ser capaços de localitzar i emprar els recursos bibliogràfics existents i els nous recursos proporcionats per les TIC en l'àmbit de la metodologia de la investigació en diacronia de la llengua espanyola.

VOLUM DE TREBALL (HORES)

ACTIVITATS PRESENCIALS

Activitat	Hores
Teoria-Pràctiques	40,00
Total hores	40,00

ACTIVITATS NO PRESENCIALS

Activitat	Hores
Assistència a altres activitats	6,00
Estudi i treball autònom	104,00
Total hores	110,00

METODOLOGIA DOCENT

Classe magistral (exposició de continguts a partir de desenvolupaments teòrics) amb diferents recursos (textos, audiovisuals, etc.).

Classes pràctiques participatives (exercicis, exposicions, debats, proves, etc.), realitzades en grup i/o de forma individual.

Ús de procediments i estratègies deductius en l'aplicació del coneixement adquirit: detecció i resolució de problemes, activitats de forma individual o en grup (exercicis, lectura i comentari crític de diferents textos, realització de treballs escrits i/o exposició oral dels resultats, etc.) a partir de l'exposició prèvia de continguts.

Ús de procediments i estratègies inductius en l'aplicació del coneixement adquirit: detecció i resolució de problemes, activitats de forma individual o en grup (exercicis, lectura i comentari crític de diferents textos, realització de treballs escrits i/o exposició oral dels resultats, etc.) a partir de directrius bàsiques per

formular un desenvolupament teòric posterior.

En aquesta assignatura es posen en pràctica metodologies innovadores a partir del projecte d'innovació docent *Historia e historiografía de la lengua castellana en su innovación didáctica (HISLEDIDAC)* [2a fase], concedit pel Servei de Formació Permanent i Innovación Educativa (SFPIE), que té com a objectiu general dissenyar activitats d'ensenyament-aprenentatge, caracteritzades per la participació efectiva de l'alumnat.

AVALUACIÓ

PRIMERA CONVOCATÒRIA

1. Avaluació de la participació activa a l'aula a partir de la realització d'activitats individuals i grupals: 30 %. Fins a 3 punts. No recuperable en segona convocatòria.

2. Avaluació a partir de proves finals escrites o orals que demostrin les competències adquirides: 70 %. Fins a 7 punts.

SEGONA CONVOCATÒRIA

1. Avaluació a partir de proves finals escrites o orals que demostrin les competències adquirides: 100 %. Fins a 10 punts.

En les proves finals s'exigirà correcció ortogràfica, gramatical i lèxica. Cada incorrecció comportarà una reducció de la qualificació obtinguda, que pot arribar a suposar un suspens.

En el marc d'aquests components de l'avaluació, està prevista una activitat relacionada directament amb el projecte d'innovació docent mencionat en l'apartat de Metodologia, basada en la realització de vídeos que sintetitzen el treball realitzat en aquestes proves finals. Recuperable en segona convocatòria.

L'honestetat intel·lectual és vital en les comunitats acadèmiques, i per a la justa avaluació del treball de l'estudiantat. Tots els treballs presentats en aquest curs han de ser d'autoria original. No s'admetran treballs en els quals es faci ús de col·laboració fraudulenta o la composició amb l'ajuda d'intel·ligència artificial (ChatGPT o altres), excepte si la seua utilització forma part dels continguts de l'assignatura i està autoritzada pel professorat que la imparteix.

L'avaluació i el sistema general de qualificacions seguiran la normativa de la Universitat de València aprovada pel Consell de Govern el 30/5/2017-ACGUV108/2017.

BIBLIOGRAFIA

Bàsica

Casares, Julio (1950): *Introducción a la lexicografía moderna*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

Castillo Carballo, M.ª Auxiliadora (2015): *De la investigación fraseológica a las decisiones fraseográficas. Un estudio de interrelaciones*, Vigo: Academia del Hispanismo.

CIFUENTES HONRUBIA, José Luis (2003): *Locuciones prepositivas. Sobre la gramaticalización preposicional en español*, Alicante: Universidad de Alicante.

CORPAS PASTOR, Gloria (1996): *Manual de fraseología española*, Madrid: Gredos.

CORPAS PASTOR, Gloria (2003): *Diez años de investigaciones en fraseología: análisis sintáctico-semánticos, contrastivos y traductológicos*, Madrid/Frankfurt, Iberoamericana/Vervuert.

ECHENIQUE ELIZONDO, M.ª Teresa (2003): «Pautas para el estudio histórico de las unidades fraseológicas», en José L. Girón, Ramón Santiago y Eugenio de Bustos (eds.), *Estudios ofrecidos al profesor José Jesús de Bustos Tovar*, Madrid, Editorial Complutense, 545-560.

ECHENIQUE ELIZONDO, M.ª Teresa y MARTÍNEZ ALCALDE, M.ª José (2013): *Diacronía y gramática histórica de la lengua española*, Valencia, Tirant Lo Blanch.

ECHENIQUE ELIZONDO, M.ª Teresa, M.ª José; MARTÍNEZ ALCALDE, Juan Pedro Sánchez Méndez y Francisco P. PLA COLOMER (eds.) (2016): *Fraseología Española: diacronía y codificación*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

ECHENIQUE ELIZONDO, M.ª Teresa, M.ª José; MARTÍNEZ ALCALDE, Juan Pedro Sánchez Méndez y Francisco P. PLA COLOMER (eds.) (2017): *La fraseología a través de la historia de la lengua española y su historiografía*, Valencia, Tirant Humanidades-Université de Neuchâtel.

ECHENIQUE ELIZONDO, M.ª Teresa, Ángela SCHROTT y Francisco P. PLA COLOMER (eds.) (2018): *Cómo se hacen las unidades fraseológicas: continuidad y renovación en la diacronía del espacio castellano*, Bern, Peter Lang.

ECHENIQUE ELIZONDO, M.ª Teresa (2021): *Principios de fraseología histórica española*, Madrid, Instituto Universitario Menéndez Pidal.

ECHENIQUE ELIZONDO, M.ª Teresa y Francisco P. PLA COLOMER (eds.) (2021): DHISFRAES.

Diccionario histórico fraseológico del español. Tarea lexicográfica del siglo XXI. Combinaciones de carácter locucional prepositivo y adverbial. MUESTRA ARQUETÍPICA, Berna, Peter Lang.

ECHENIQUE ELIZONDO, M.ª Teresa (2023). «Unidades fraseológicas». En Dworkin, S. N. / Clavería Nadal, G. / Octavio de Toledo y Huerta, Á. S. (Eds.). *Lingüística histórica del español*. Londres: Routledge, 267-278.

LAPESA, Rafael (1992 [1980]): «Alma y ánima en el Diccionario Histórico de la Lengua Española: su fraseología», *Léxico e historia II. Diccionarios*, 79-86, Madrid, Istmo. Luque Durán, Juan de D. y Antonio Pamies Bertrán (eds.) (1998): *Léxico y fraseología*, Granada, Método.

MARTÍNEZ MARÍN, Juan (1996): *Estudios de fraseología española*, Málaga, Ágora.

MONTORO DEL ARCO, Esteban T. (2006): *Teoría fraseológica de las locuciones particulares. Las locuciones prepositivas, conjuntivas y marcadoras en español*, Frankfurt am Main, Peter Lang.

MELLADO BLANCO, Carmen y Enrique GUTIÉRREZ RUBIO (coords.) (2020): «Nuevas aportaciones de la Gramática de Construcciones a los estudios de fraseología en las lenguas románicas», *Romanica Olomucensia* 32.1.

MELLADO BLANCO, Carmen (coord.) (2021): *Productive patterns in Phraseology and Construction Grammar: A multilingual approach*, Berlin, De Gruyter.

PENADÉS, Inmaculada (2012): *Gramática y semántica de las locuciones*, Madrid, Universidad de Alcalá.

PÉREZ GAZTELU, Elixabete, ZABALA, Igone, y GRÀCIA, Lluïsa (eds.) (2004): *Las fronteras de la composición en lenguas románicas y en vasco*, San Sebastián, Universidad de Deusto.

PLA COLOMER, Francisco Pedro y Santiago VICENTE LLAVATA (2024) (eds.): «Aportaciones renovadas a la fraseología histórica española: avances metodológicos, tradiciones textuales y desarrollos conceptuales». *Artifara: Revista de lenguas y literaturas ibéricas y latinoamericanas*. 24(2).

RUIZ GURILLO, Leonor (1997): *Aspectos de fraseología teórica española*, Valencia, Universitat de València.

SEVILLA MUÑOZ, Julia (2014): *Fraseología y léxico: un enfoque contrastivo*, Lugo, Axac.

ZULUAGA OSPINA, Alberto (1980): *Introducción al estudio de las expresiones fijas*, Frankfurt, Peter Lang.

Complementària

ÁLVAREZ VIVES, V. (2013): *Estudio fraseológico contrastivo de las locuciones adverbiales en los diccionarios de Vicente Salvá y de Esteban Pichardo: Hacia una fraseología histórica del español en la lexicografía del siglo XIX*, Valencia, Quaderns de Filologia.

BARGALLÓ, María y Jordi GINEBRA (2002): «Doctrina sobre idiomaticidad y fraseología en gramáticas catalanas y españolas de los siglos XVIII y XIX», en M. Á. ESPARZA [et alii] (eds.), SEHL 2001. *Estudios de Historiografía Lingüística. Actas del III Congreso Internacional de la Sociedad Española de Historiografía Lingüística*, Hamburg, Helmut Buske, II, 789-804.

CODITA, Viorica (2016): *La conformación y el uso de las locuciones prepositivas en castellano medieval*, Madrid/Frankfurt am Main, Iberoamericana/Vervuert.

ECHENIQUE ELIZONDO, M.ª Teresa (2023): «Fraseología y Romancero: una mirada renovada», *Revista de Filología de la Universidad de La Laguna*, nº 46, pp. 29-47. .

ECHENIQUE ELIZONDO, M.ª Teresa y Santiago VICENTE LLAVATA (2021): «Más sobre la diacronía del castellano "alrededor", "alrededor de" y otros cognados hispánicos», *Revista de Historia de la Lengua Española*, 16, 9-34.

FANG, Han (2019): *Estudio diacrónico contrastivo castellano-chino de unidades fraseológicas con mención de color*. Tesis doctoral. València, Universitat de València.

GARCÍA RODRÍGUEZ, Joseph (2020): *La fraseología del español y el catalán. Semántica cognitiva, simbolismo y contrastividad*, Berna, Peter Lang.

GARCÍA VALLE, Adela (2010): «Locuciones adverbiales de ámbito jurídico: de los fueros medievales a su consolidación en la lengua», *Revista de Filología Española* 90, 99-134.

GÓMEZ ASENCIO, José J. (2004): «Conjunciones, conjunciones compuestas y locuciones conjuntivas en antiguas gramáticas del español», *Revista Española de Lingüística* 34.1., 1-38.

GÓMEZ ASENCIO, José J. (2008a): «El tratamiento de lo que ahora se llama locuciones prepositivas en sesenta y cuatro gramáticas del español (1555-1930)», en Brigitte Lépinette, M.ª José Martínez y Emili Casanova, (eds.), *Quaderns de filologia. Estudis lingüístics* 13, 39-104.

GÓMEZ ASENCIO, José J. (2008b): «El tratamiento de lo que ahora se llama locuciones prepositivas en sesenta y cuatro gramáticas del español (1555-1930) [2]», *Gramma-Temas* 3. *España y Portugal en la tradición gramatical*, León, 75-104.

MARTÍNEZ ALCALDE, M.ª José (2002): «Las unidades fraseológicas en el Diccionario de Terreros», *Boletín de la Sociedad Española de Historiografía Lingüística*, 3, 129-149.

MARTÍNEZ ALCALDE, M.ª José (2006): «La paremia como ejemplo de uso y autoridad en la historia de la gramática española», en J. L. Girón Alconchel y J. J. de Bustos Tovar (eds.), *Actas del VI Congreso Internacional de Historia de la Lengua Española*, Madrid, Arco/Libros, vol. 2, 1949-1964.

MARTÍNEZ ALCALDE, M.ª José (2021): «La ortografía de las locuciones como unidades pluriverbales: ¿lo que la Academia ha unido?», en M.ª Á. Moreno Moreno y M. Torres Martínez (eds.), *Investigaciones léxicas. Estados, temas y rudimentos. Líneas de investigación del Seminario de Lexicografía Hispánica*, Barcelona, Octaedro, 335-346.

PLA COLOMER, Francisco P. y Santiago VICENTE LLAVATA (2020): *La materia de Troya en la Edad Media hispánica. Historia textual y codificación fraseológica*. Madrid / Frankfurt: Iberoamericana / Vervuert.

PORCEL BUENO, David (2015): *Variación y fijeza en la fraseología castellana medieval. Locuciones prepositivas complejas en la literatura sapiencial castellana* (siglos XIII-XIV), Tesis doctoral. Valencia, Universitat de València.

Quilis Merín, Mercedes (2008): «De Nebrija a Franciosini (1495?-1620): presencia y consolidación de las locuciones adverbiales en la lexicografía histórica del español», en C. Company Company, J. G. Moreno de Alba (eds.), *Actas del VII Congreso Internacional de Historia de la Lengua Española*, Vol. 1, Madrid, Arco/Libros, 1017-1034.

RIBES LORENZO, Juan Manuel (2022): *Las palabras diacríticas en fraseología histórica*, Berna, Peter Lang.

RICÓS VIDAL, Amparo (2008a): «Locuciones adverbiales con preposición a y adjetivo en el español y el portugués del siglo XVI. Estudio histórico», en C. Company Company, J. G. Moreno de Alba (eds.), *Actas del VII Congreso Internacional de Historia de la Lengua Española*, Madrid, Arco/Libros, 1035- 1054.

RICÓS VIDAL, Amparo (2008b): «De locuciones coordinadas a sintagmas complejos. A propósito de a diestro y siniestro, a tuerto o a derecho y a tontas y a locas», en Inés Olza, Manuel Casado y Ramón González (eds.), *Actas del XXXVII Simposio Internacional de la Sociedad Española de Lingüística* (SEL), Pamplona, Universidad de Navarra, 707-717.

SATORRE GRAU, Francisco Javier (2008): «Las locuciones adverbiales en la lexicografía hispanolatina del Siglo de Oro», en C. Company Company, José G. Moreno de Alba, *Actas del VII Congreso Internacional de Historia de la Lengua Española*, Madrid, Arco/Libros, 1125-1136.

SCANDOLA, Viviana (2006): *El tratamiento de la fraseología en los diccionarios de la Real Academia Española (1726-2001): análisis fraseológico y fraseográfico. Contribución a la historia de la fraseología española*. Tesis doctoral. Valencia, Universitat de València.

VICENTE LLAVATA, Santiago (2011): *Estudio de las locuciones en la obra literaria de Íñigo López de Mendoza (Marqués de Santillana). Hacia una fraseología histórica del español*, Valencia, Universitat de València.

VICENTE LLAVATA, Santiago (2013): «Sobre el aprovechamiento de corpus diacrónicos en el ámbito de estudio de la Fraseología histórica», *Scriptum digital. Revista de corpus diacrónicos y edición digital en lenguas iberorrománicas*, 2, 59-75.

VICENTE LLAVATA, Santiago (2020): «Estudio de la fraseología en Los doce trabajos de Hércules de don Enrique de Villena», *Nueva Revista de Filología Hispánica*, 68:2, 641-693.

VICENTE LLAVATA, Santiago (2021): «Lexicalización (y desfraseologización) en la familia fraseológica conformada en torno a la voz nuclear 'querer'», *Círculo de Lingüística Aplicada a la Comunicación*, 85, 153-179.

ZAMORA MUÑOZ, Pablo (1996): «Análisis contrastivo español italiano de expresiones idiomáticas y refranes», *Paremia*, 5, 87-94.